

szenvedők nyernek gyógyulást. Természetes ásványvizének az ivókúrában is kitűnő hatása van. A szállodával egybeépített fürdőnek 20 holdas parkja van. Ezeknek a fürdőknek feljesztése ugyancsak fontos várospolitikai feladatot képez. Meg kell még említenünk a 100 ágyas Turista és Diákszállót is, amelyet most létesített a kereskedelemügyi minisztérium.

A legmodernebb magyar vidéki várost csak ily vázlatos képben érzékeltethettük az olvasóval. Bár ebből is bizonyos fogalmat alkothat magának Ujvidék nagyarányú fejlődéséről, — e kép csak a közvetlen szemlélet által válik teljessé. Egy bizonyos: Ujvidék a munka és bizakodás városa. Polgárainak céltudatos munkájával minden válságot átvészel és megerősödve kerül ki a küzdelmekből. A magyarrá lett Ujvidék kulturális törekvéseiben számít a többi magyar város baráti együttműködésére és elsősorban a Szeged várossal való kulturális kapcsolatok kiépítésére. Ujvidék szívesen vállalja ezt a testvéri munkaközösséget, mert átérzi helyzeti és hivatási jelentőségét és ebben a tudatban arra törekszik, hogy mind szélesebb utat biztosítson magának a magyar génusz egyre táguló horizontján.

PÁLOS KÁROLY

A „józan ész“

VAN-E, aki ne mondhatná el közülünk Cartesiusszal: „Heves vágyat éreztem, hogy meg tudjam különböztetni az igazat a tévestől és így tisztán láthassak utaimon, s bizakodással járhaszak életemben“!? Hány keserű órában tört fel belőlünk a panasz, mennyire más lett volna az életünk, ha tisztán láthattuk volna, minek megyünk elébe és meg tudtuk volna különböztetni vágyainkat a valóságtól! De a költő szavai szerint is „az embert vágyai vezérlik“, s „szép reményink hajnalcsillagánál a jövőndő tündéerkert gyanánt áll; s csak midőn a tömkelegbe lépünk: venni észre gyászos tévedésünk.“ Mindnyájunknak érdekében áll tehát, helyesen itélünk meg azt a helyzetet, amelyben vágyunk, igazi alakjukban látni az embereket és a dolgokat, mert e nélkül csalódás csalódást követ életünkben, s kétségbe esve vesszük észre, hogy ingatag talajon állunk: a valóság kicsúszik lábunk alól. A valóságnak erre a helyes ismeretére való gondolkodás és legfőképpen az a bizonyos józan ész, ítélőképesség, amely tájékoztatni hivatott bennünket világunkban. Érdemes kissé szemébe nézni a kérdésnek: miben rejlik ennek a titka, s hogyan kell gondolkodnunk, ha nyugodtan rá akarjuk magunkat bízni erre az emberi vezetőre?

Bizonyosan sokan vannak köztünk, akik fölösleges szörszálhasogatásnak tartják ezt a kérdést: egyrészt azért, mert még sohse jutott eszükbe, hogy éppen magáról a gondolkodásról gondolkozzanak, másrészt pedig, mert a fentebb említett Cartesiusszal együtt abban a véleményben vannak, hogy a józan ész a legjobban van elosztva a világon és így senki se szokta érezni, hogy neki abból esetleg többre volna szüksége, mint amennyit a magáénak mondhat. Pedig

a dolog távolról sem ilyen egyszerű. Gondolkodásunk megbízhatósága nagyon is kérdéses: akkor is, ha a világról, meg akkor is, ha jó magunkról közöl velünk valamit és mond ítéletet. Ne higyjük, hogy elménk olyan, mint a puha viasz, amely készségesen idomul a pecsét rajzához, mit belényomunk. Nem is síma tükör, amely híven mutatja a benne tükröződő tárgyakat. Inkább torzító tükörnek mondhatnók, amely a legkülönbélebb változtatásokat műveli a világon: kicsinynek mutatja a nagyot, ferde néz az egyenest, és megfordítva. Semmi sem okoz az embernek annyi fejtörést, s nem kíván több óvatosságot, mint e torzító tükör hazugságainak a helyreigazítása. Filozófusok és tudósok nem győzik hangoztatni, mily nagy szükség van a gondolkodás ellenőrzésére és szorgalmasan kutatgatják a hibaforrásokat. Az angol Bacon és a francia Descartes egész sereg ilyen torzító mozzanatra mutattak rá, mikor azt keresték, hogyan lehet a dolgokat a maguk igazi valóságában megismerni. A XVII. század igen sok művet termelt, amelyek a „gondolkodás művészetéről“ kívánják olvasóikat tájékoztatni, de nem mondhatjuk, hogy ennek a művészetnek szükségessége azért ma kisebb volna köztünk, mint akkoriban. Az embereknek se kedvük, se idejük nincs ahhoz, hogy valamit szegről végre megvizsgáljanak. Általában megelégszünk a közkeletű felfogással, szívesen hajlunk a szóbeszédre, különösen, ha az kedvezőtlen arra, akiről szó van és így teménten tévedést teszünk a magunkévá, akár akarjuk, akár nem. Hajt bennünket a cselekvés kényszere. Sürgősen cselekednünk kell: nem igen van módunk várni a döntéssel addig, míg valóban teljes egészségben megismerünk valamit. Íróasztalunk mellett vár a nyomdászinas, hogy szinte kitépve kezünkéből a kéziratot, rohanjon vele a nyomdába, mert pár óra múlva az olvasók kezében kell lenni a lapnak. Általában mióta az élet üteme meggyorsult, felszínesebbek lettünk. Tájékozódásul elég a lexikon és alapos ismeretek helyett a legtöbb ember jelszavak rabjává lett. Politikában, közéleti kérdésekben rábizzuk magunkat az újságra, s ha a propaganda feketének mondja a fehéret, magunk se merjük másnak mondani, legfeljebb befelé kételkedünk felőle, vajjon csakugyan jól láttunk-e? Hagyományos nézetek, kritikátlan jelszavak keringenek köztünk igazságok gyanánt és senkinek se jut eszébe, hogy egyszer alaposan szemükbe nézzen ezeknek a hiedelmeknek, hanem egyik ember szajkózza a másik után. Nagy része van ebben a hiúságunknak is a gondolkodásbeli lustaságunk mellett. Nem akarunk másoknál, a többségnél kevesebbet érni, s félünk, hogy ha az általános hiedelmekkel és jelszavakkal szembeszállnánk, az a karriérünknek, a sikereinknek vágná útját. Együtt üvöltünk tehát mi is az üvöltőkkel. A mesebeli varázsló meztelenül járatta a királyt, mégis mindenki fényes ruhát látott rajta, mert a varázsló azt mondotta, hogy csak az ostobák látják a királyt meztelennek. Ostoba pedig senki se akart lenni. Idegenből kellett jönnie a naív és járatlan ifjúnak, aki önkéntelenül ki merte mondani a helyi közhitet nem ismerve: „Nini! a királynak nincs ruhája!“ Naivság, elfogulatlanság kell valóban ahhoz, hogy az ember a maga szemével tudjon és merjen látni, s ne mások látását tegye a magáévá.

Mindnyájan tele vagyunk elfogultságokkal és ezek nem engedik, hogy tisztán lássunk. Sokszor érdekünk, hogy ez vagy az legyen az igaz, s mi sem könnyebb, mint egy ilyen ú. n. „igazságnak“ megnyerni bennünket. Még nem láttam gazdag embert, aki lelkesedett volna a vagyonadóért, s mindig igen könnyű volt családos emberekkel beláttatnom az ú. n. családi munkabér igazságos voltát. Azt akarom ezzel mondani, hogy sohasem úgy állunk egy kérdéssel szemben, mint a síma tükör, amelynek mindegy, hogy milyen képet ver vissza. Az ember tagja egy társadalomnak, fia egy nemzetnek, egy családban nőtt fel, s mindezek a körülmények már eleve egy bizonyos állásfoglalásra teszik hajlamossá. Pascal azt mondja, hogy ha a geometriához is annyi érdekünk fűződne, mint a politikához, nem tudnánk benne oly hűvös tárgyilagossággal okoskodni. S valóban sehol sem látszik meg oly világosan, mint a politikában, hogy az ember általában okoskodásában is inkább az érdekei és az érzelmei által vezetetti magát, mint hideg észokok által. Minden okoskodás olyan gondolathálózat, amelynek a közepében én állok és a magam élethelyzetéhez mérem a világ valamennyi jelenségét. Ez a helyzet legtöbbször annyira meghatározza, hogy miről mit tartsak, hogy szinte azt mondhatjuk: az igazsággal rögtön tisztában vagyok, amint a kérdés fölvetődik előttem, csak azt nem tudom, hogyan fogom majd ezt az igazságot bizonyítani. Hány politikus van, akinek egy törvényjavaslat rossz, mert nem ő a miniszter, aki azt képviseli, s ezért az ellenérvek légióját sorolja föl ellene. Ugyanilyen bőséggel tudna aztán mellette is érvelni, ha ő kerülne a miniszteri székbe.

Érthető tehát, ha Descartes nem győzi hangoztatni, mennyire szükséges az érzelmeitől megszabadulni annak, aki helyesen akar valamiről ítéletet mondani. De lehetséges-e ez? Nem olyan követelmény rejlik-e benne, ami meghaladja az ember képességeit? Ennek megvizsgálása kedvéért legjobban, ha magának az embernek világhelyzetét vesszük szemügyre, hiszen a gondolkodás és a világ dolgainak megítélése is ebből a világhelyzetből fakad. A gondolkodásnak alapvető mozzanata ugyanis az a tény, hogy két tényező vesz benne részt: az, aki gondolkodik és az, amit a gondolkodó gondol. Az elsőt a gondolat alanyának, s a másodikat a tárgyának szoktuk nevezni. Az alany rendszeresen az ember, akinek van valamiről tudata, s a tárgy az, ami ebben a tudatban mint gondolat helyet talál. Ebben a viszonyban úgy tűnik fel, hogy tudatom a gondolatokkal a világot tükrözi. Csakhogy e tükrözésben én nem vagyok egyszerű szenvedő fél, passzív befogadó, hanem éppen mert tudok a világról, a világ képeinek a kialakításában magam is tevékenyen közreműködöm. S éppen ez a közreműködésem, a világra való visszahatásom a gondolkodás, amiben egész emberségem részt vesz. Testi-lelki mi voltom egyaránt döntő tényező tehát abban, hogy miképpen gondolkodom. Ugyannyira, hogy ha az embert test-lélek-szellem rejtélyes összetételének, egységének tartom, akkor nem szabad rajta meglepődnöm, ha azt veszem észre, hogy testem, lelkem, szellemem részt vesz a gondolkodásomban is. Annyit jelent ez, hogy gondolkodásomban, a világról szóló ítéleteimben megtalálhatók a testi valómba

beidegzett ösztöneim és szokásaim, valamint érzelmeimnek és eszes valómnak művei. Érző, megismerő és akaró lényem egyformán részt vesz a gondolataim megformálásában.

— Képtelenség! — mondja erre valaki. Hogyan gondolkozhatna a test?

— Semmi esetre se úgy, mint a lélek és a tudatos szellemiség. Mégis azt kell mondanom, hogy gondolkodik, csak hogy tudattalanul. Az állat életének legnagyobb fele, s az emberének jó része ilyen tudattalan gondolatok irányítása alatt játszódik le. Az átöröklés révén önmagunk előtt is ismeretlen hajlamok csiráznak bennünk, amelyek felbukkanása tudatunkban sokszor megmagyarázhatatlannak tűnik fel. Alaktalan vágyaink, érthetetlen rokon- és ellenszenveink ezzel vannak összefüggésben. S ha nem tudjuk is megérteni, számolnunk kell vele: ez és ilyen vagyok én. Dante sohasem értette meg, miért gyulladt olthatatlan szerelemre Beatrice iránt első látásra. Az ilyesmit nem lehet magyarázni, mert forrásuk sokkal mélyebben van, sem hogy hozzá tudnánk férkőzni. A természet nem magyaráz, nem okoskodik, hanem parancsol. Tények és nem gondolatok formájában lép be az életünkbe. S azok a lények, amelyek közelebb maradtak a természethez, mint a kultúrember, nem is érzik szükségét tetteik megértésének. Az állat és a primitív ember, meg a kultúrember is akkor, ha tömegben felszabadul az értelem ellenőrző kritikájától és gátlás nélkül cselekedhet, ösztönös megérzéseire és testének lendületére bizza magát. Ott, ahol egy gépies mozgásról van szó, ez a viselkedés megbízhatóan is szokott bizonyulni, de nem használható az embernek bonyolultabb életrendjében. A macska bámulatos ügyességgel tud lépkedni csecsebecsékkel megrakott commode-okon a nélkül, hogy egyet is leverne közülük. Mozdulatai pontosabban alkalmazkodnak a helyzethez, mint az ember gondolatai. Bizonyos gyakorlat által az ember is szert tehet itt ott erre a biztosságra. A vívók és a légtornászok mozdulatai hasonló gépies tudatlansággal folynak le. A szokás sokszor testi mozdulattá teszi azt, ami előbb gondolat és akarat volt. Ahogy ruhánk gyűrődéseibe testünk mozdulatai vésődnek be, épp úgy testünkbe is beleivódnak gyakori cselekvéseink és szokásokká válnak, amelyek aztán gépies módon pörögnek le. Találóan jegyzi fel tehát Maurois az életművészetről elmélkedve, (Ford. Illés Tibor. Bpest, Athenaeum), hogy a jó szobrász művészete inkább a kezében, a tapintásában van, mint a gondolkodásában. Mikor egy készülő akt vonalait megformálja, a modellen pihenő szeme és az agyagot formáló ujjá közt valami titokzatos kapcsolat áll fenn. Mint a tornász, a jó munkás és a művész is a testével gondolkodik. Mozdulatokat és nem gondolatokat vált ki belőle egy adott helyzet, de ha e mozdulatokat megvizsgáljuk, rájövünk, hogy abban a helyzetben ezek voltak a legértelmesebbek. Ebben rejlik az ösztönnek az értéke: értelem nélkül is a lehető legértelmesebb válasz egy hatásra, mely az élőlényt érte.

Minden gondolat ugyanis válasz valami hatásra, amely az ú. n. világ részéről ér bennünket. S hogy ez a válasz magán viselje egyéniségünket, arról érzelmi világunk gondoskodik. Ebben rejlik magunknak különbözőése másoktól: gondolataimat közölhetem mások-

kál, de azt, hogy mit érzek, legföljebb sejtethetem. Érzelmi világomban egymagam és teljesen a magamé vagyok, s hogy miképen válaszolok a világ részéről ért hatásokra, az itt dől el. A legtöbb ember sohasem tud a maga alanyiségától szabadulni: érzelmein keresztül itéli meg a világot, — embereket és dolgokat egyaránt. Az érzelmeik pedig csalókák, mert színezik a dolgokat és nem engedik látni azokat a saját színükben. Egy igen kiváló szociológus, az olasz Vilfredo Pareto, mutatott rá legvilágosabban, mennyire mély és belénk gyökerezett érzelmeik uralkodnak ítélőképességünkön, s irányítanak bennünket, mikor cselekednünk kell. Tagadhatatlan, hogy minden ösztönös érzelm valami állandó lelki indítás, amely meghatározza, hogyan viselkedjünk és mit tartsunk a világról. Az értelem igen sok esetben gyengének bizonyul ezekkel az érzelmeikkel szemben.

Az értelemnek ugyanis van valami személytelen jellege. Bizonyos lelki közömbösség szükséges hozzá, ezért az ember szívesen csak ott engedi szóhoz jutni, ahol személyes valójában nem érzi magát érdekeltnek. Legtöbbször még a kétszer kettőt is készek volnának ötnak mondani, ha ezt kívánja az érdekük, s ebből aztán könnyen látható, mily szörnyű összevisszaságot és zürzavart teremtene gondolkodásunkban, ha egyáltalában nem tudnók érdekeinket és érzelmeinket a dolgok és emberek megítéléséből kirekeszteni. Innen van, hogy a legjobb elmék évezredek óta törnek rajta a fejüket, hogyan lehetne a valóságot híven tükröző gondolkodást otthonossá tenni közöttünk, s megszabadulni az igazságot eltorzító emberi gyöngegségektől. Az állat ösztöne biztos mozdulattal válaszol a benyomásra, az ember azonban benyomás és mozdulat közé odaiktatta a gondolatot, s ezt a bizonytalanság, a tapogatódzás, a tévedés kellemtelenségével kell megfizetnie. Hogyan lehetne ettől menekülni? Hogyan lehetne elérni, hogy a gondolat hű jelentése legyen a tárgynak, s így biztos útmutatója a cselekvésnek? Ez életünk egyik legfontosabb kérdése, s megoldásától függ jó részben a boldogságunk.

Nyilvánvaló, hogy az ítélőképesség akkor működik helyesen, ha nem az ítéletet mondó emberhez, hanem magához a megítélendő tárgyhöz igazodik. Ezt jelenti az a követelmény is, amelyet minden értékes gondolkodás elé szoktunk állítani, hogy t. i. tárgyias legyen. A tudományos gondolkodásnak abban rejlik a fölénye a köznapinál, hogy ez a tárgyiasság, objektivitás vezeti és igyekszik megszabadulni az emberi szempontoktól. A tudós mintegy nem a maga, hanem szinte az Örökkévaló szemével vágyik látni a világot, s nem azt keresi, ami csak neki igaz, hanem amit mindig és mindenki kénytelen igazságnak elismerni. Csakhogy ezt a tárgyias gondolkodást megnehezíti, hogy a gondolkodás a szót, a fogalmat teszi magának a dolognak helyébe és ezzel operál. Az ember aztán egyszer csak azon veszi észre magát, hogy magukat a szavakat használja a dolgok helyett: a tapasztalat, a dolgokkal való érintkezés megkerülésével a készen található szavakkal, fogalmakkal operál és ezeket rakosgatva azt hiszi, hogy a valósággal van dolga. Megesik rajta az a tévedés, amire Kant figyelmezteti az elvont fogalmak szerelmeseit: „az ész, elkábulva a maga képességétől, hogy így tud okos-

kodni, és attól a szenvedélyétől vezetettve, hogy ismereteinek körét kiterjessze, azt hiszi, hogy a végtelenség tárult föl előtte. A könnyű galamb is, mikor érzi a levegő ellenállását, azt hihetné, hogy mennyivel gyorsabban tudna repülni légüres térben...“ A gondolkodó ember is ebbe a hibába esik: megpróbál légüres térben repülni az elméjével és légvárakat, utopiákat épít. Elhagyja a valóság talaját és úgy tesz, mint azok a politikusok, akik nagy reformterveket szőnek a nélkül, hogy előbb alaposan megvizsgálják az ember és a társadalom életének természetét. Platon is így szótt álmokat az ideális államról, csak éppen arról feledkezett meg, hogy azok az emberek, akikkel ezt az államot fel lehetne építeni, nincsenek sehol. A szavak és fogalmak könnyebben hajlíthatók, mint a valóságok, azért azokkal minden lehetséges, míg a valóság alakíthatóságának korlátai vannak. Az emberek azonban lustaságból vagy kényelemszeretetből inkább a szavak rabjai lesznek, mint a valóság kutatói. Varázserejűnek vélt szavakkal szívesen kábíttatják el magukat, ha azt remélik, hogy azok kulcsok egy jobb és boldogabb jövőre kapujához. A primitív ember azt hitte, hogy aminek nevet adott, annak a valóságnak hatalmába is jutott. A mai ember is így van a legtöbb jelszóval: az életét hajlandó rátenni, s ha közelről megvizsgálja, szomorúan veszi észre, hogy üres szó, ami mögött nem talál valóságot.

Ezért ma se tudunk a gondolkodó embernek jobb tanácsot adni, mint Descartes tette, hogy t. i. igyekezzék megszabadulni szenvedélyeitől, kritikátlan balvéleményeitől és nézzen szemébe magának a dolognak, amiről ítéletet akar mondani. Első sorban önismeretre van szüksége, hogy látni tudjon másokat, embereket és dolgokat egyaránt. Tisztában kell lennie a maga tehetségének határaival és csak olyan feladatokra vállalkoznia, amelyeknek elvégzéséhez elegendő képességekkel rendelkezik. Ne akarjon repülni, ha egyszer nincsenek szárnyai, vagy ha mégis erre vágyik, üljön repülőgépre. Bízva rá magát olyan vezetőkre, akikben tapasztalat szerint megvannak mind azok a kellékek, amiknek segítségével célhoz érhet. Bacon azt ajánlotta, hogy magát a természetet kérdezze meg, aki tudni akar róla valamit és ne zárkózzék el a maga balvéleményeinek szűk cellájába. Azért, mert valami esemény a másik után történt, ne higgye, hogy a megelőző feltétlenül oka a következőnek, mert könnyen úgy jár, mint az oxfordi diák, aki whiskyt ivott szódával s nyomában zavartnak érezve gondolatait brandyt kevert szódával, s minthogy állapota így sem javult, megpróbálkozott a gin és szódával is. Miután a zavar erre sem tűnt el, levonta a következtetést, hogy a szóda az oka mindennek, hiszen csak ez volt állandó mind a három esetben. Tiszta szódával nem is próbálta a kísérletet, pedig akkor alighanem más lett volna a véleménye.

Legtöbbször zavaros képek és szavak alkotják azt az anyagot, amellyel elménk gondolkodik. Számtalan tévedésünknek éppen az a forrása, hogy a szavakat készpénznek vesszük és a valóság helyett használjuk. Mégsem lehetünk ellene a szavak alapját is alkotó fogalmi gondolkodásnak, mert ez elménk eredeti és legemberibb jellemvonásai közé tartozik. Igazuk van a görögöknek, akik éppen eb-

ben a képességünkben látták annak a bizonyosságát, hogy az ember több, mint állat. Már a kis gyermek értelmi fejlődése mutatja ezt az általánosító hajlamot, mikor a konkrét szemlélettől bizonyos tulajdonságokat elválaszt és azokat külön valóságokként szerepelteti. Ez az elkülönítés eleinte rendszerint ellentétekben történik, mikor pl. azt mondja a gyerek: „kocsin menjünk, ne gyalog!“, — ahol elválnak egymástól a kocsinmenés és a gyalogmenés szemlélete, de megszületik belőle a „menés általában“ fogalma. A tudomány ennek a hajlamunknak felfokozása és tudatos művelése, ami persze már egészen magas műveltséget tételez föl. A primitív ember nem jut el általános fogalmak képzésében valami magas fokig. Igen sok szava van például a különböző fák megjelölésére, szinte minden szemlélet külön nevet kap nála, de nincsen szava a fára általában, amivel mindenféle fát meg tudna jelölni. Úgy mondjuk ezt, hogy lelki képei elakadtak a fogalmi általánosítás felé vezető úton: nem tudtak elvonttá válni.

Minden gondolat igen hosszú lelki tevékenység eredménye. Sok minden tömörül össze benne. Néha úgy tűnik fel, mintha nem is magunk volnánk azok, akik gondolkodunk, hanem évszázadok, sőt évezredek összegyülemlett tapasztalata eszmélne bennünk. Ezért sokszor magunk se tudjuk világosan, hogy miért állítunk vagy tagadunk valamit. Van egy ösztönös állítás és ösztönös tagadás. Vagyis ösztöneink és szokásaink is úgy működnek, mintha észszerű következtetés rejlenék bennük. Ha elhagyjuk magunkat, ez a rejtett logika, az értelem ellenőrzése alól magát kivont okoskodás válik rajtunk úrrá.

A helyes ítélethez tehát sok türelem és nagy elfogulatlanság kívánatos, akiből ez hiányzik, annak kevés reménye lehet rá, hogy gondolkodása a valóságnak megfelelő ítéletekhez fogja juttatni. Pedig ez a józanság maga fél siker. Az ember ugyanis átlagosan nem azért szokott gondolkodni és ítéleteket formálni, hogy kedvét töltsse velük, hanem ezek alapján óhajt cselekedni. Sokkal inkább cselekvő lényeknek születünk, mint gondolkodóknak. De ég bennünk a vágy, hogy a magunk lábán járjuk az élet útjait és ne legyünk idegen erők rabszolgái, azért gondolkodunk, s gondolataink alapján szeretnénk cselekedni. Nagy baj, ha ebből a sorozatból bármelyik tagot kiugratjuk: a cselekvés gondolat nélkül vak és a gondolat cselekvés nélkül béna. A kettőnek egymást kell támogatnia. Ezért van igaza az Írásnak, hogy elvész a nép, mely tudomány nélkül való. Tudomány nélkül, melyet jól magyaráz Babits Mihály úgy, hogy „mélyebb és szellemibb műveltség nélkül: ami megadná neki az igazsággal való nyílt szembenézés megszokását, az emberi szellem és erkölcs önbecsülését, s a maga helyzetének s feladatainak megértését e világban.“ Ezt kell nekünk első sorban megtanulnunk, ha élni akarunk. Akkor elveszti időszerűségét Szekfü Gyula keserű aggodalma a magyar úri műveletlenségen és nem maradnak erőtlennek régi és új bölcseink a kor félműveltjeinek hitvány jelszavai mellett.

HALASY-NAGY JÓZSEF